

AZƏRBAYCAN RUZNAMƏSİ

Azərbaycan Demokrat Firqəsinin orqanı

azerbaycan-ruznamesi.org | Aprel 2026 | Xüsusi Buraxılış

GÜNEY AZƏRBAYCANDA VƏ XARİCDƏ TƏŞKİLATLANMA:

Milli Kimlik, Mədəni Hüquqlar və Strateji Gələcək

Analitik Redaksiya | Siyasi Araşdırmalar Şöbəsi

XÜLASƏ: Bu məqalə İranın şimal-qərb bölgələrindəki azərbaycanlı əhalinin — Güney Azərbaycanlıların — həm daxildə, həm də xaricdə həyata keçirdiyi təşkilatlanma fəaliyyətlərini hərtərəfli şəkildə təhlil edir. Milli kimliyin qorunması, mədəni hüquqlar və siyasi təmsilçilik kimi əsas məsələləri əhatə edən məqalə, eyni zamanda praktiki bir strateji yol xəritəsi təqdim edir.

I. Tarixi və Sosial Kontekst

Güney Azərbaycan anlayışı əsasən İranın şimal-qərb bölgələrində yaşayan on milyonlarla azərbaycanlıni əhatə edir. Bu əhali onilliklər boyu mərkəzi hakimiyyətin assimilyasiya siyasətləri, dil məhdudyyətləri və mədəni sıxışdırma ilə üzləşmişdir. Ana dilində təhsilin olmaması, mədəni fəaliyyətlərin kəskin məhdudlaşdırılması və regional iqtisadi qeyri-bərabərlik — bu amillərin hər biri təşkilatlanma ehtiyacını daha da gücləndirən əsas sütunlara çevrilmişdir.

1945–1946-cı illərdə yaşanan Azərbaycan Milli Hökuməti təcrübəsi, Güney Azərbaycanlıların kollektiv şəkildə mütəşəkkil hərəkət edə biləcəyini tarixi bir nümunə kimi sübut etmişdir. Lakin bu cəhdlər siyasi maneələr ucbatından davamlı qurumlara çevrilə bilməmişdir. Bununla belə, həmin tarixi yaddaş bu gün də milli kimliyin dirilməsini besləyən mənəvi bir istinad nöqtəsi olaraq qalmaqdadır.

II. Daxildə Təşkilatlanma

İran daxilindəki fəaliyyətlər, siyasi qadağalar səbəbindən daha çox mədəni və qeyri-rəsmi çərçivədə şəkillənir. Bu özəllik, fəaliyyəti daha az görünən, lakin daha davamlı edən bir xüsusiyyətdir.

1. Mədəni və Dil Yönlü Fəaliyyətlər

Azərbaycan dilinin qorunması və inkişafı üçün qeyri-rəsmi ədəbi dərnəklər, şeir gecələri, kitab nəşrləri və folklor tədbirləri mühüm bir fəaliyyət sahəsini təşkil edir. Bu toplantılar yalnız mədəni bir hadisə deyil, eyni zamanda milli kimliyin birgə yeniləndiyi anlardır.

2. Tələbə və Gənclik Hərəkətləri

Universitetlərdə milli şüurun yüksəlməsi ilə birlikdə azərbaycanlı tələbələr arasında daha sistemli bir təşkilatlanma prosesi başlamışdır. Dil azadlığı, mədəni hüquqlar və regional inkişaf bu gənclik hərəkətinin üç əsas dayaqını oluşturmaktadır.

3. Rəqəmsal Platformalar vasitəsilə Fəaliyyət

Telegram, Instagram və müxtəlif şifrəli mesajlaşma tətbiqləri — daxildə fəaliyyətin yeni infrastrukturuna çevrilmişdir. Bu platformalar vasitəsilə məlumat mübadiləsi, ictimai maariflənmə kampaniyaları və koordinasiya işi görülür; üstəlik bu, ciddi aşkar risklər olmadan həyata keçirilə bilər.

4. Passiv Mədəni Müqavimət

Ana dilinin gündəlik həyatda işlədilməsi, yerli coğrafi adların qorunması, milli simvolların yaşadılması — bunlar açıq siyasi fəaliyyət olmasa da, kollektiv şüurun möhkəmlənməsinə ciddi töhfə verən passiv müqavimət formalarıdır.

III. Xaricdə Təşkilatlanma

Diasporadakı Güney Azərbaycanlılar daha sərbəst bir mühitdə fəaliyyət göstərdikləri üçün onların təşkilatlanması daha açıq, daha strukturlu və beynəlxalq arenada daha görünən bir xarakter daşıyır.

1. Diaspora Təşkilatları

Avropa, Şimali Amerika və Türkiyədə fəaliyyət göstərən müxtəlif qurumlar insan hüquqları, milli hüquqların müdafiəsi və beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinin cəlb edilməsi sahəsində işlər görür. Bu təşkilatlar həm lokal icmaların özünütəşkilinin, həm də xarici siyasi sistemlərə çıxışın əsas körpüsünü oluşturmaktadır.

2. Media və İnformasiya Fəaliyyəti

Xaricdə yayımlanan televiziya kanalları, YouTube platformaları və xəbər saytları Güney Azərbaycan məsələsini beynəlxalq gündəmdə saxlayan əsas alətlərdir. Bu media orqanları daxildən gələn məlumatları dünyaya çatdırmaqla ictimai rəyin formalaşmasında strateji bir funksiya daşıyır.

3. Akademik və İntellektual Fəaliyyət

Xaricdəki azərbaycanlı alimlər Güney Azərbaycan mövzusunu akademik müstəviyə daşımaqla beynəlxalq legitimliyin inşasına öz töhfəsini verir. Konfranslar, elmi nəşrlər və beynəlxalq universitetlərdə aparılan tədqiqatlar bu işin əsas özəyini təşkil edir.

4. Lobbiçilik və Siyasi Fəaliyyət

Bəzi diaspora qrupları yaşadıkları ölkələrin parlamentləri, Avropa İnsan Hüquqları qurumları və BMT mexanizmləri ilə əlaqələr qurmuşdur. Bu sahə uzunmüddətli strategiya, səbr və diplomatik bacarıq tələb edir; lakin uğur qazanıldıqda ən davamlı nəticələri verə biləcək sahə də məhz budur.

IV. Praktik Strategiya: Addım-addım Təşkilatlanma Planı

Aşağıda təqdim olunan on addımlı yol xəritəsi, konkret şərtlər nəzərə alınaraq hazırlanmış praktik bir çərçivədir. Bu çərçivə həm daxil, həm də xarici fəaliyyəti əhatə edir.

1. Minimum Ortaq Məqsədin Müəyyənləşdirilməsi

İlk və ən kritik addım ideoloji fərqləri müvəqqəti kənara qoyaraq hamının razılaşa biləcəyi üç əsas prinsipi ortaya çıxarmaqdır: ana dilində təhsil hüququ, mədəni kimliyin qorunması və regional iqtisadi ədalət. Bu mərhələdə müstəqillik, federalizm kimi mübahisəli konsepsiyalar ön plana çəkilməməli, ancaq “Azadlıq, Ədalət, Milli Hökumət!” şüarı ilə birlik zəmini genişləndirməlidir.

2. Kiçik Nüvə Qruplarının Yaradılması (3–7 nəfər)

Daxildə tam etibarlı şəxslərdən ibarət, bir-birindən təcrid olunmuş kiçik qruplar yaradılmalıdır — bu, təhlükəsizlik baxımından vacibdir. Xaricdə isə daha geniş, şəffaf tələbə birlikləri və icma şəbəkələri qurula bilər. Məqsəd böyük bir monolitik təşkilat deyil, çoxsaylı kiçik və çevik şəbəkədir.

3. Rəqəmsal İnfrastrukturun Qurulması

Şifrəli mesajlaşma tətbiqləri, anonim sosial media hesabları və bulud əsaslı sənəd paylaşımı sistemlərindən istifadə edilməlidir. Daxildə fəaliyyət göstərən heç kim real adı ilə açıq platformalarda görünməməlidir. Məlumatlar bölünmüş şəkildə saxlanmalı, idarəedici sayı minimum olmalıdır.

4. Rol Bölgüsü və Peşəkarlaşma

Hər qrup daxilində aydın funksiyalar müəyyən edilməlidir: koordinator, media məsulu, analitik və əlaqələndirici. Bu bölgü fəaliyyəti təsadüfi bir reaksiyadan sistemli bir prosesə çevirir.

5. Kontent və Mesaj Strategiyası

Üç əsas xətt üzrə kontent istehsal edilməlidir: maarifləndirici materiallar (dil, tarix, kimlik), emosional məzmun (milli şüuru gücləndirir) və fakt əsaslı analiz (iqtisadi və sosial problemlər). Qızıl qayda: sadə, qısa və asanlıqla paylaşıla bilən məzmun.

6. Koordinasiyalı Sosial Media Kampaniyaları

Effektiv kampaniya üçün konkret bir mövzu seçilməli, eyni anda çoxsaylı hesablardan paylaşım edilməli və görsel-video formatından geniş istifadə edilməlidir. Məqsəd trend yaratmaq, beynəlxalq diqqəti cəlb etmək və daxildəki rəqibə mənəvi güc bəxş etməkdir.

7. Diaspora–Daxil Koordinasiyası

Diaspora dünyaya səs çatdırma, media çıxışı və siyasi lobbı vəzifəsini icra edir; daxil isə real ehtiyacları müəyyən edib meydana qoyur. Bu iki qütb arasındakı əlaqə birbaşa deyil, təhlükəsiz vasitəli kanallar üzərindən saxlanmalıdır.

8. Beynəlxalq Fəaliyyət Planı

Diaspora üçün hədəflər: insan hüquqları qurumları, beynəlxalq media orqanları və akademik dairələr. Fəaliyyət formaları: hesabat hazırlamaq, konfranslar təşkil etmək, xarici jurnalistlərlə sistematik əlaqə saxlamaq.

9. Risklərin İdarə Olunması

Əsas risklər: daxili sızma, məlumat itkisi və emosional qərarlara əsasən parçalanma. Qarşı tədbirlər: "hər kəs hər şeyi bilməsin" prinsipi, yeni üzvlərin ciddi yoxlanması və soyuqqanlı, strateji düşüncənin qorunması.

10. Uzunmüddətli İnkişaf Planı

Az müddət ərzində şəbəkə genişləndirilməsi, sosial mediada güclü bir varlıq yaradılmalıdır. Sonrakı zamanda tanınmış ictimai platformaya çevrilmək və beynəlxalq əlaqələri möhkəmləndirmək hədəflənməlidir. Sonra isə real siyasi təsir gücünün formalaşdırılması strateji məqsəd kimi müəyyən edilməlidir.

V. Əsas Problemlər və Çağırışlar

Təşkilatlanma prosesi bir sıra ciddi struktural problemlərlə üzləşir:

- Parçalanma və ideoloji fikir ayrılıqları — vahid strategiyanın formalaşmasını çətinləşdirən ən mühüm amildir.
- Koordinasiya çatışmazlığı — daxil ilə xaric arasındakı əlaqənin zəifliyi potensialın tam reallaşmasına mane olur.
- Təhlükəsizlik riskləri — daxilə fəaliyyət göstərənlər üçün hüquqi və fiziki risklər həmişə mövcuddur.
- Resurs məhdudluğu — maliyyə və təşkilati imkanların kifayətsizliyi uzunmüddətli planları zəiflədir.

VI. Nəticə

Güney Azərbaycanlıların təşkilatlanması mürəkkəb, çoxşaxəli və uzunmüddətli bir prosesdir. Daxildə ehtiyatlı, mədəni çərçivədə şəkillənən bu fəaliyyət xaricdə daha açıq, siyasi bir xarakter alır. Bu iki qolun ümumi məqsəd — milli kimliyin qorunması və hüquqların təmin edilməsi — ətrafında birləşməsi strateji zərurətdir.

Bu məqalədə irəli sürülən on addımlı model düzgün şəkildə tətbiq edildikdə parçalanmanın azalacağı, təsir gücünün artacağı və ən əsası — fəaliyyətin kortəbii reaksiyadan bilinçli strategiyaya keçəcəyi gözlənilir. Uğurun iki əvəzsiz şərti isə daxilə həmrəylik və ardıcıl beynəlxalq dəstəkdir.